

АГРОСВІТ

№ 10 травень 2020

Науково-практичний журнал

ISSN 2306-6792

9 772306 679204

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 10 травень 2020 р.

У НОМЕРІ:

Ігнатенко М. М., Леваєва А. Ю., Мармуль А. О.

Конкурентні переваги як джерела організаційно-економічних пріоритетів розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств 4

Штангрет А. М., Безпелко І. Р.

Безпеківі аспекти в управлінні підприємствами високотехнологічного сектору економіки в умовах неоіндустріальної модернізації 11

Семенченко Н. В., Рощина Н. В., Борданова А. С.

Акцизний податок: сучасні тенденції та проблематика 16

Вініченко І. І., Булкін С. С.

Алгоритм формування беззбитковості сільськогосподарських підприємств 24

Томілін О. О., Вовк М. О.

Формування стратегії управління виробничими потужностями агропродовольчого підприємства в умовах глобалізації 29

Грановська В. Г., Стукан Т. М.

Культурно-пізнавальний туризм Херсонщини: стан та перспективи подальшого розвитку 37

Маслиган О. О., Машіка Г. В.

Регіоналістична модель управління розвитком кластерів туризму і рекреації 43

Абрамович І. А., Воловик Д. В.

Маркетингова діяльність підприємства та контроль за її реалізацією 52

Горин В. П.

Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту в світі інституційного підходу до наукового пізнання 57

Дмитренко В. І.

Імплементация міжнародного досвіду державного аудиту для забезпечення економічної безпеки України 65

Лобода О. М.

Удосконалення моделі введення основних виробничих засобів аграрного підприємства з урахування фактору запізнювання 71

Боліла С. Ю., Кириченко Н. В., Осадчук І. В.

Клієнторієнтовані технології формування конкурентних переваг м'ясопереробного підприємства на локальному ринку 78

Аверчева Н. О.

Сучасні аспекти розвитку ринку харчових яєць 87

Моташко Т. П., Панчулідзе Х. Р.

Агростраховання в умовах зміни клімату 99

Сметанюк О. А., Бондарчук А. В.

Особливості системи управління проектами в ІТ-компаніях 105

Лутковська С. М.

Інституціональне забезпечення модернізації системи екологічної безпеки в умовах трансформації економіки 112

Слєпцова А. П.

Державна підтримка як передумова інноваційного розвитку садівницьких підприємств 118

Семчук І. А.

Дослідження ланцюгів постачання при взаємодії сільськогосподарських підприємств — виробників біопалива 124

Борицький К.

Статистичний аналіз ринку сталевих конструкцій в Польщі 132

Гевко В. І.

Інноваційна політика держави як чинник соціально-економічного розвитку 136

РЕЦЕНЗІЇ

Скрипчук П. М.

Рецензія на монографію "Інституціональне забезпечення капіталізації земельних ресурсів у сільському господарстві" (автори: Дорощ І. М., Ібатуллін Ш. І., Шкуратов О. І.) 144

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Васильєва Наталя Костянтинівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних систем і технологій, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Вініченко Ігор Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Андрющенко Катерина Анатоліївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та підприємництва, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Безус Роман Миколайович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Гончаренко Оксана Володимирівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Катан Людмила Ігорівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Козловський Сергій Володимирович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Кураташвілі Альфред Анзоревич (Тбілісі, Грузія), доктор економічних наук, філософських і юридичних наук, професор в галузі суспільних наук, професор Грузинського технічного університету в області Публічного права (Факультет Права і Міжнародних відносин), науковий керівник Інституту Бізнесу і Права факультетів Права і Міжнародних відносин і Бізнестехнологій ГТУ, завідувач відділом економічної теорії Інституту економіки імені П.І.Гугушвілі Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі

Лозинський Дмитро Леонідович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Державний університет «Житомирська політехніка»

Павлова Галина Євгеніївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Самойленко Алла Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та туристичного бізнесу, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Сардак Сергій Едуардович, доктор економічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри економіки, підприємництва та управління підприємствами, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Пантелєєва Наталя Миколаївна, доктор економічних наук, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи, Черкаський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»

Трусова Наталя Вікторівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Таврійського державного агротехнологічного університету, Таврійський державний агротехнологічний університет

Федоренко Станіслав Валентинович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри охорони праці і навколишнього середовища КНУБА, академік академії будівництва України

Халатур Світлана Миколаївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Череп Олександр Григорович, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, Запорізький національний університет

Чирва Ольга Григорівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Шабатура Тетяна Сергіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства, Одеський державний аграрний університет

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 10 травень 2020 р.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»).

Наказ Міністерства освіти і науки України

№ 975 від 11.07.2019 р.

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

- Index Copernicus (IC);
- SIS;
- Google Scholar.

Свідоцтво КВ № 23728-13568ПР від 27.12.2018 року
ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, 537-14-33

Тел./факс: (044) 458-10-73

E-mail: economy_2008@ukr.net

www.agrosvit.info

Засновники:
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
ТОВ "ДКС Центр"

Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.

За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Дніпровського державного аграрно-економічного університету 28.05.20 р.

Підписано до друку 28.05.20 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 18,1.

Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний.

Замовлення №2805/2.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

м. Київ, пров. Куренівський, 17

Тел. (044) 537-14-34

© АгроСвіт, 2020

УДК 005.591.600.502/504:330-044.922

С. М. Лутковська,
к. пед. н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії,
проректор з науково-педагогічної роботи, євроінтеграції та міжнародної діяльності,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0002-8350-5519

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.10.112

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

S. Lutkovska,
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Administrative Management and Alternative Energy
Sources, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work, European integration and international activities,
Vinnytsia National Agrarian University

INSTITUTIONAL SUPPORT OF MODERNIZATION OF THE ECOLOGICAL SAFETY SYSTEM IN THE CONDITIONS OF ECONOMY TRANSFORMATION

Роль системи інститутів полягає у недопущенні негативного екологічного (антропогенно-техногенного) впливу, що спричиняє зміни в навколишньому природному середовищі, а також поточні та майбутні соціальні й економічні збитки. Формування інститутів, котрі сприяють екологізації економіки, доповнює наявні методи і способи в цій галузі та є новим поглядом на досліджувану проблему. Досягнення визначених параметрів рівня екологічної безпеки вирішальним чином залежить від об'єктивно діючої інституціональної системи, що забезпечує створення й функціонування взаємозалежних форм і методів економічного й адміністративного управління, реалізацію програм взаємопов'язаного екологічного й соціально-економічного розвитку та дає змогу уникати суб'єктивних рішень щодо їх зміни (зниження фінансування, реструктуризація й необґрунтований розподіл ресурсів) у процесі виконання. Використання інституціонального підходу до створення системи гарантування екологічної безпеки зумовлює розширення понятійно-категорійного апарату. Розглядаючи інституціоналізацію як процес визначення й оформлення організаційно-правових та інших структур (норм, правил, статусів тощо) у вигляді системи, спрямованої на задоволення суспільних потреб, варто наголосити, що вона стосується не лише державно-правових інститутів, але й місцевого самоврядування. Водночас нормативна складова є не обов'язковою компонентою незалежно від рівня системи. Загалом процес інституціоналізації екологічної безпеки відбувається у декілька етапів:

- виникнення потреби у безпеці, задоволення якої залежить від спільних дій щодо запобігання ризикам та загрозам або подолання наслідків (економічних, екологічних, соціальних тощо);
- формування загальних цілей досягнення безпеки, суспільних норм, зокрема правових, для забезпечення взаємодії суб'єктів;
- формування системи санкцій та формування відповідальності з метою реалізації норм і правил поведінки суб'єктами. Вирішення суперечностей між суспільством і природою, загострення екологічної ситуації обумовлюють необхідність пошуку нових підходів і концептуального обґрунтування механізмів екологізації економіки.

The role of institutions is to prevent negative environmental (anthropogenic-man made) effects, which leads to changes in the environment, as well as current and future social and economic losses. The formation of institutions that contribute to a green economy, complements existing methods and techniques in this field and is a new look at the studied problem. The achievement of certain parameters of the level of ecological security is critically dependent on objectively existing institutional system, providing for the establishment and functioning of interrelated forms and methods of economic and administrative management, implementation of programs of interrelated environmental and socio-economic development and avoids subjective decisions regarding their changes (loss of funding, restructuring and unjustified distribution of resources) during execution. Use institutional approach to the creation of a system of ensuring environmental safety determines the extension of concepts and categories. Considering institutionalization as a process of definition and execution of organizational, legal and other structures (norms, rules, statuses, etc.) in the form of a system aimed at satisfaction of social needs, is to emphasize that it concerns not only state and legal institutions, but also local government. In this normative component is not a necessary component regardless of the level system. In General, the process of institutionalizing environmental security occurs in several stages:

- the emergence of security needs, the satisfaction of which depends on joint actions to prevent risks and threats or mitigate the impact (economic, environmental, social etc.);
- formation of common goals of achieving security and social norms, including legal, to ensure interaction of subjects;
- formation of a system of sanctions and the formation of the responsibility to implement norms and rules of behavior of the actors.

Solution of contradictions between society and nature, the aggravation of the environmental situation necessitated the search for new approaches and conceptual substantiation of the mechanisms of the green economy.

Ключові слова: інституціоналізація, екологічна безпека, екологізація економіки, природне середовище, інституціональне забезпечення.

Key words: institutionalization, environmental security, greening the economy, natural environment, institutional support.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні тенденції зміни якості навколишнього природного середовища та фундаментальних умов існування людства потребують кардинальних змін у взаєминах суспільства і природи, запобігання негативним наслідкам антропогенно-техногенних впливів на природу, здоров'я населення, економіку та можливості їх виникнення. Для цього необхідно враховувати сукупність факторів, що впливають на стан довкілля, зокрема економічні, а також суспільні — традиції, звичаї, моральні засади. Широко досліджує такі економічні явища інституціональна теорія, що є перспективним напрямом світової економічної думки.

Роль системи інститутів полягає у недопущенні негативного екологічного (антропогенно-техногенного) впливу, що спричиняє зміни в навколишньому природному середовищі, а також поточні та майбутні соціальні й економічні збитки. Формування інститутів, котрі сприяють екологізації економіки, доповнює наявні методи і способи в цій галузі та є новим поглядом на досліджувану проблему.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретичні основи генезису та еволюції інституціональної структури розвитку держав та їх регіональних угруповань, специфіки функціонування різних видів і рівнів інститутів, фактори й умови їх ефективної діяльності та стимулюючого впливу на суспільний прогрес розкрито в працях таких зарубіжних і вітчизняних учених: Л. Антонюк, А. Алчіян, Дж. Айрон, Т. Бек, О. Білорус, О. Вільямсон, Т. Веблен, В. Гамільтон, Дж. Гобсон, Дж. Гелбрейт, Д. Кауфман, Дж. Коммонс, Р. Коуз, Г. Кларк, А. Кредісов, Д. Лук'яненко, З. Луцишин, В. Мітчелл, О. Мозговий, Д. Норт, Є. Новицький, А. Олефір, Є. Панченко, Ю. Пахомов, А. Поручник, А. Рум'янцев, Л. Руденко, В. Рокоча, С. Сіденко, С. Степаненко, Я. Тінберген, Р. Фріман, А. Філіпенко, Р. Хейлброннер, Т. Циганкова, В. Чужиков, Й. Шумпетер та інших.

Проблематику формування інституціональних засад збалансованого природокористування в контексті генезису екологічної та природно-техногенної безпеки розглядали у своїх

працях J. Campbell, M. Heller, G. Hodgson, D. North, M. Хвесик, О. Івашина, Д. Буркальцева.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Безпека належить до базисних, першочергових потреб громадян і соціальних спільнот, коли їх життю, власності, благополуччю не загрожують жодні деструктивні чинники. Потреба в безпеці має об'єктивний характер і реалізується як на індивідуальному, так і колективному (груповому) рівнях. Слід підкреслити, що на відміну від інших безпекових потреб неможливо повністю задовольнити, оскільки загрози генеруються постійно. Їх попередження та подолання наслідків — безпосереднє завдання інституцій захисту особистості та навколишнього природного середовища. Проте діяльність таких структур щодо гарантування екологічної безпеки, не можна вважати успішною через:

- прагнення окремих суб'єктів природокористування захистити власну сферу доходів, отримати максимальні вигоди, нехтуючи природоохоронними нормами, законами та стандартами;

- зростаючу тенденцію екологічного егоїзму, коли захист довкілля здійснюється окремими суб'єктами лише в рамках свого виду діяльності, у визначених територіальних та часових межах;

- недосконалу систему інституціонального гарантування безпеки, що не відповідає сучасним викликам;

- прогалини змістовного наповнення, коли за деклараціями і конвенціями, програмами і домовленостями приховується абсолютна бездіяльність у сфері гарантування безпеки;

- декларативність та недостатнє реформування і модернізація екологічних інститутів, відсутність координації та відповідальності між органами природокористування на макро-, мезо- й мікрорівні [1; 2].

Інституціоналізація є сукупністю науково обгрунтованих (і закріплених) положень, згідно з якими реалізується процес суспільних явищ, тобто перетворення їх на певні упорядковані структури, системи дій. Досягнення визначених параметрів рівня екологічної безпеки вирішальним чином залежить від об'єктивно діючої інституціональної системи, що забезпечує створення й функціонування взаємозалежних форм і методів економічного й адміністративного управління, реалізацію програм взаємопов'язаного екологічного й соціально-економічного розвитку та дає змогу уникати су-

б'єктивних рішень щодо їх зміни (зниження фінансування, реструктуризація й неогрунтований розподіл ресурсів) у процесі виконання.

Запобігання негативним проявам екологічних і природно-антропогенних ризиків є новою політичною метою не лише більшості держав світу, а й України. Передумовами для реалізації зазначеного є якісне управління й ефективні керівні органи державного рівня, а також інституції, котрі у своїй діяльності дотримуються безпекових вимог.

У дослідженнях глобального економічного середовища виділяють декілька етапів становлення та формування інституціональних відносин:

I (1870—1914 рр.) — домінування мікрорівневих регуляторів;

II (1914—1945 рр.) — превалювання двосторонніх міждержавних інститутів регулювання;

III (1945—1980 рр.) — поява багатосторонніх міждержавних інтеграційних органів управління та наднаціональних інститутів;

IV (з 1980 р. і дотепер) — формування системи глобального менеджменту [3, с. 240].

Орієнтуючись на загальноприйняті наукові підходи, ми вважаємо правильним твердженням, що інституціоналізм — один з напрямів сучасної економічної думки, заснований на двох базових поняттях: інститути (держави, корпорації, організації та установи [4]) та інституції — норми й правила [5, с. 44; 6, с. 61]. На останні покладено функцію регулювання офіційних відносин, якщо вони визначені та затверджені до виконання як законодавчі акти. У зарубіжних наукових школах поняття інститут тлумачиться досить широко: як явище суспільного життя, що розкривається через комплекс суспільних дій (М. Вебер) і соціальних ролей (Т. Парсонс); соціальні факти, котрі мають зовнішнє примусове значення для індивідів (Е. Дюркгейм), і норми, які регулюють відносини обміну (П. Блау); ідеї підприємства (М. Ориу); органічна єдність ідей і людей (Ж. Ренар) і т.д.

Представники інституціонального підходу як загальні положення виділяють окремі складові, а саме: ідеї, символи, владу, менталітет, соціальні процедури, технології. Така багатоваріантність тлумачень категорії інститут дає змогу представникам гуманітарних наук визначити, по-перше, притаманні йому ознаки — наявність організуючої ідеї, власність, нормативно-правовий характер. По-друге, сутність інституту включає цілісність (єдність), загальну просторово-часову форму культури й інституалізації, тобто процеси, які безпосередньо

Таблиця 1. Теоретико-методологічні підходи до формування понять і категорій у сфері інституціоналізації

Автор	Зміст інституціоналізації
Дж. Кемпбел	Інституції є фундаментом суспільного життя. У їх складі формальні та неформальні правила, механізми спостереження (monitoring) та примусу до їх дотримання, а також системи значень, що встановлюють контекст, у межах якого індивіди, корпорації, профспілки, держави та інші організації діють та взаємодіють між собою. Інституції як правовий інструмент визначають діяльність господарюючих суб'єктів, що зменшує невизначеність і робить економічне середовище більш прогнозованим
Т. Веблен, Дж.Р. Коммонс, В. Мітчелл	Розкриваючи сутність інституцій та інститутів, їх взаємозв'язок, вплив різних чинників зміни інститутів, наголошував, що узгодження системи інститутів та кінцевих цілей є важливою умовою економічного розвитку. Важливе положення – використання історичного підходу, тобто вивчення інститутів у розвитку. Основою зміни інститутів він вважав не лише соціально-психологічні чинники, але й розвиток техніки та технології. За його твердженням, зміна інститутів підпорядковується природному відбору
М. Оріу, Л. Дюгі, Л. Гурвич	Інституціоналізм виник як результат взаємодії суспільних колективів, котрі є інтегративними установами, тобто такими, що забезпечують єднання суспільства в націю-державу. На думку дослідників, концептуальна основа інституціональної теорії права ґрунтується на ідеї рівноваги, відповідно до якої правопорядок та система фізичної рівноваги сил подібні, а сучасним державам притаманні нескінченні соціальні рівноваги, поєднані у складну систему, однією з яких є права
Д. Норт	Створив теорію інституціональних змін, метою якої є виявлення внутрішніх (ендогенних) чинників, що сприяють зміні як окремих інститутів, так і інституціональної структури суспільства. Інститути являють собою рамки, в межах яких люди взаємодіють між собою. Вони включають: формальні обмеження у вигляді правил і приписів (наприклад, конституція, контракти, укази тощо); процедури з виявлення і припинення поведінки, що відхиляється від установлених правил; неформальні кодекси поведінки, звичаї, звички, що обмежують сферу дії формальних правил і процедур. На думку автора, звичаї і традиції можуть бути ефективним заміном формальних інститутів, забезпечуючи тим самим значну економію ресурсів. Інститути – це структурні форми взаємодії між людьми, поєднання правил, механізмів, що забезпечують їх дотримання, і норм поведінки
М. Хвесик, В. Голян	Розробили засади формування інституціонального середовища водокористування, спираючись на фундаментальні положення інституціональної теорії, ретроспективний аналіз інституціональних змін на пострадянському просторі. Розвивали теоретичні підходи до трактування економічної категорії інститут, розглядаючи його як сукупність норм, правил, стереотипів та імперативів, що визначають межі діяльності індивідів і фірм у системі економічних відносин, а також проявляються в різноманітних формах економічних відносин (відносини власності, організаційно-правові форми підприємництва, фінансово-економічні регулятори, контракти). Відповідно до цього підходу обґрунтували роль інституту в системі економічних відносин та його вплив на відтворювальні пропорції в окремих сегментах національного господарства. На думку авторів, досліджуване інституціональне середовище водокористування є сукупністю інститутів-правил, інститутів-організацій та інституціональних умов, що визначають форми, способи і масштаби господарського освоєння водно-ресурсного потенціалу. Структурували інституціональну систему водокористування, яка представлена сукупністю формальних (базисні інститути, ринкові, фінансово-економічного регулювання й інституціональні угоди) і неформальних (ціннісні фактори, рівень правосвідомості, історичні та етнічні традиції, підприємницька етика) інститутів, що функціонують в умовах інституціональних розривів і пасток, необґрунтованого імпорту інститутів, інституціонального вакууму та хаосу, інституціональних обмежень
В. Матюха, М. Мовчан, А. Сухоруков	На думку дослідників, інституціональний підхід до економічних процесів у будь-якій сфері національного господарства полягає в їх упорядкуванні, збереженні необхідного для суспільства ступеня підпорядкування приватних інтересів суспільним. Досліджували інституціоналізацію сфери надкористування як процес систематизованого нормативного закріплення і регулювання гірничих відносин між суб'єктами господарювання (надкористувачами) і державою як власником надр за допомогою формування та впровадження у практику відповідних інституцій (норм і правил, стандартів), що в сукупності створюють інституціональне середовище (правове поле), в якому діють суб'єкти господарювання (надкористувачі) та організації контролю за їх виконанням
О. Івашина	Досліджено теоретико-методологічні засади інституціоналізації економіко-неекономічних взаємодій, і на цій основі обґрунтував шляхи і способи ефективної економічної модернізації країни. Чимало робіт присвячено результатам інституціональних перетворень в економічному секторі, порівнюваних з певними критеріями (н-д, рівень трансакційних витрат в економіці). Аналізував причини розривів між формальними інститутами та неформальними нормами (цінності, настанови, звичаї), котрі зумовлюють виникнення незавершених і проміжних інституціональних станів
А. Колодій, Г. Зеленко	Інституціоналізацію розглядали як нормативно-правове врегулювання компетенцій органів державної влади, процес визначення та оформлення організаційних і правових структур органів державної влади для задоволення суспільних потреб. Вважали це поняття дієвим щодо громадянського суспільства, котре в умовах демократії перетворюється на повноцінного суспільно-політичного актора, різновид інституту влади
Н. Льченко	Інституціоналізація – це становлення нових інститутів, правове й організаційне закріплення тих чи інших суспільних відносин. Щодо інституційного підходу, то це методологія наукового пізнання і практичної діяльності, спрямованої на дослідження механізмів взаємодії і зв'язків суб'єктів суспільних відносин, оцінювання їх поведінки при використанні формальних та неформальних норм, а також визначення ефективності структур й інститутів
Ю. Авер'янова, Ю. Косьмій	Початкові форми інституціоналізації виникають на рівні громадського самоврядування і самоорганізованих (спонтанних) явищ: масових або групових рухів, суспільних збурень тощо з чіткими діями і лідерами, здатними їх очолити, організувати, і постійними керівними групами. Більш розвинені форми інституціоналізації представлені усталеною політичною системою суспільства зі сформованими політичними інститутами й інституціональною структурою влади, установ, політичних асоціацій та ін. Одночасно недоліками інституціоналізації є її консервативність і стандартизація (в т.ч. знеособлення, деіндивідуалізація, формалізація), що може бути перешкодою для розвитку інноваційних процесів, оскільки в суспільстві функціонують усталені інституційні форми, не завжди враховуються нові вимоги

Джерело: систематизовано автором на основі [2; 5–8].

формують універсальність соціальних інститутів [7], у результаті чого його можна вважати функціональною організацією, котра забез-

печує конкретну систему однорідних інститутів як власної змістовної основи. Крім цього, підхід, центральною категорією якого є інсти-

тут — базовий компонент методології державного управління.

Інституціоналізація є багатокомпонентним, мультикомпозиційним поняттям, тому її доцільно розглядати як суму окремих складових елементів, поєднання яких формує її загальний рівень. У визначеннях економістів, соціологів, психологів та юристів наявні спільні підходи до трактування цього поняття. Проте прослідковуються і відмінні ознаки, оскільки інституціоналізація як категорія досліджувалася з урахуванням специфіки власне об'єкта — від загальнофілософського світосприйняття до окремих галузей (табл. 1).

Процес інституціоналізації триває до створення, згідно з нормами і правилами, чіткої статусно-рольової структури, соціально підтриманої більшістю його учасників. Складові цієї структури можуть змінюватися і модифікуватися у часі під впливом трансформаційних процесів, однак жодне сучасне суспільство не може існувати без інституціоналізації, без формування інститутів, які є символами порядку та організованості.

Використання інституціонального підходу до створення системи гарантування екологічної безпеки зумовлює розширення понятійно-категорійного апарату. Основу можуть становити результати дослідження

В. Воронкової, О. Підпригори, В. Тимошенко, наведено в Юридичній енциклопедії [9, с. 696—704] та Словнику термінів [10, с. 155—157], у яких детально розкрито понятійно-категорійний апарат з означеного предмету. Тому використання таких термінів, як інституціональні чинники, інституціональне середовище, інституціональна рівновага, інституціональна пастка, інституціональні зміни та інновації, інституційна система, інституювання, а також розвиток і запровадження нових інститутів, сприяє розвитку як власне інституціонального підходу, так і предмета дослідження.

Отже, процес інституціонального забезпечення модернізації системи екологічної безпеки в умовах трансформації економіки доцільно розглядати як динамічний і цілеспрямований рух до визначення та закріплення норм, правил, статусів і функцій суб'єктів, приведення їх в систему, побудовану на принципах і засадах збалансованого природокористування, здатну діяти у напрямі задоволення певної суспільної потреби, а саме достатнього рівня екологічної безпеки [11; 12].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладене вище та розглядаючи інституціоналізацію як процес визначення

ї оформлення організаційно-правових та інших структур (норм, правил, статусів тощо) у вигляді системи, спрямованої на задоволення суспільних потреб, варто наголосити, що вона стосується не лише державно-правових інститутів, але й місцевого самоврядування. Водночас нормативна складова є не обов'язковою компонентою незалежно від рівня системи.

Загалом процес інституціоналізації екологічної безпеки відбувається у декілька етапів:

— виникнення потреби у безпеці, задоволення якої залежить від спільних дій щодо запобігання ризикам та загрозам або подолання наслідків (економічних, екологічних, соціальних тощо);

— формування загальних цілей досягнення безпеки, суспільних норм, зокрема правових, для забезпечення взаємодії суб'єктів;

— формування системи санкцій та формування відповідальності з метою реалізації норм і правил поведінки суб'єктами.

Література:

1. Сухоруков А.І. Особливості інституціоналізації сфери надкористування в Україні. А.І. Сухоруков, В.В. Матюха, М.Т. Мовчан. Стратегічні пріоритети, 2009. № 1 (10). С. 151—158.
2. Хвесик М. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів: [монографія]. М. Хвесик, В. Голян; Рада по вивченню продукт. сил України НАН України. К.: Кондор, 2007. 480 с.
3. Гайдай Ю.В. Трансформація структурних складових глобального інституційного середовища. Гайдай Ю. Міжнародна економіка; зб. наук. пр. Вип. 50. відп. ред. В.Є. Новицький. К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2006. С. 238—250.
4. Економічна енциклопедія. Відповідальний редактор С.В. Мочерний. Київ: Видавничий центр "Академія". Т. 1, 2000. 863 с.; Т. 2, 2001. 847 с.; Т. 3, 2002. 952 с.
5. Иншаков О. В. Экономические институты и институции: к вопросу о типологии и классификации. О. В. Иншаков. Социологические исследования: [под. ред. чл.-корр. РАН, д. ф. н., проф. Ж. Т. Тощенко и др.], 2003. № 9. С. 42—51.
6. Гайдай Т.В. Институція як інструмент інституційного економічного аналізу. Гайдай Т. Економічна теорія. 2006. № 2. С. 53—64.
7. Homo institutus — Человек институциональный: монографія. под ред. О. В. Иншакова. Волгоград: ВолГУ, 2005. 622 с.
8. Сухоруков А.І. Особливості інституціоналізації сфери надкористування в Україні.

А.І. Сухоруков, В.В. Матюха, М.Т. Мовчан. Стратегічні пріоритети, 2009. № 1 (10). С. 151—158.

9. Юридична енциклопедія в 6 т. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Ред-кол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. К.: Українська енциклопедія. Т. 1: А-Г, 1998. 672 с.; Т. 2.: Д-Й, 1999. 744 с.; Т. 3: К-М, 2001. 792 с.; Т. 4: Н-П, 2002. 720 с.; Т. 5: П-С, 2003. 736 с.; Т. 6: Т-Я, 2004. 768 с.

10. Законотворча діяльність: словник термінів і понять. за ред. акад. НАН України В. М. Литвина. К.: Парламентське вид-во, 2004. 344 с.

11. Pylypiv V. Institutional principles of balanced nature management in the context of environmental and natural-technogenic safety. V. Pylypiv, A. Obikhod, I. Illiashenko. Науковий журнал "Економічний часопис-XXI". К.: ТОВ ВКП "СТ-друк", 2015. № 9—10. С. 98—102.

12. Обиход Г.О. Інституціонально-організаційні механізми політики забезпечення екологічної і природно-техногенної безпеки. Г. Обиход. Теорії мікро-макроекономіки; збірн. наук. пр. К.: Академія муніципального управління, 2012. № 39. С. 134—140.

References:

1. Sukhorukov, A.I. Matiukha, V.V. and Movchan M.T. (2009), "Features of institutionalization of subsoil use in Ukraine", *Stratehichni priorytety*, vol. 1 (10), pp. 151—158.

2. Khvesyk, M. and Holian, V. (2007), *Instytutsionalna model pryrodokorystuvannia v umovakh hlobalnykh vyklykiv* [Institutional model of nature management in the context of global challenges], Rada po vyvchenniu produkt. syl Ukrainy NAN Ukrainy. Kondor, Kyiv, Ukraine.

3. Haidai, Yu.V. (2006), "Transformation of structural components of the global institutional environment", *Mizhnarodna ekonomika*, vol. 50, pp. 238—250.

4. Mochernyi, S.V. (2000), *Ekonomichna entsyklopediia* [Economic encyclopedia], Vydavnychi tsentr "Akademiia", Kyiv, Ukraine.

5. Inshakov, O.V. (2003), "Economic institutions and institutions: on the issue of typology and classification", *Sotsiologicheskie issledovaniya*, vol. 9. pp. 42—51.

6. Haidai, T.V. (2006), "Institution as a tool of institutional economic analysis", *Ekonomichna teoriia*, vol. 2, pp. 53—64.

7. Inshakov, O.V. (2005), *Homo institutus — Chelovek institutsional'nyy* [Homo institutus — Institutional person], VolGU, Volgograd, Russia.

8. Sukhorukov, A.I. Matiukha, V.V. and Movchan, M.T. (2009), "Features of institutionalization

of subsoil use in Ukraine", *Stratehichni priorytety*, vol. 1 (10), pp. 151—158.

9. Shemshuchenko, Yu.S. (1998), *Yurydychna entsyklopediia v 6 t.* [Legal encyclopedia in 6 volumes], Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy; *Ukrainska entsyklopediia*, Kyiv, Ukraine.

10. Lytvyn, V.M. (2004), *Zakonotvorcha diialnist: slovnyk terminiv i poniat* [Legislative activity: a dictionary of terms and concepts], *Parlamentske vyd-vo*, Kyiv, Ukraine.

11. Pylypiv, V. Obikhod, A. and Illiashenko, I. (2015), "Institutional principles of balanced nature management in the context of environmental and natural-technogenic safety", *Naukovyi zhurnal "Ekonomichnyi chasopys-XXI"*, vol. 9—10, pp. 98—102.

12. Obykhod, H.O. (2012), "Institutional and organizational mechanisms of environmental and technogenic safety policy", *Theories of micro-macroeconomics*, vol. 39, pp. 134—140.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2020 р.

Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік
наукове фахове видання України
З ПИТАНЬ ЕКОНОМІКИ
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1643

Спеціальності — **051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.**

www.economy.in.ua
e-mail: economy_2008@ukr.net
тел.: (044) 223-26-28
(044) 458-10-73